

Intellectual we diktator!

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler, Yatlamalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Intellectual we diktator! INTELLEKTUAL we DIKTATOR!

Diktatorlyk ilkibaşa belli bir derejede üstünlik getirse-de, ahyrsoñunda ullakan nul we betbagtçylykdyr!

Illýustrasiýa: Usame Hajjaj

Käbir arap ýurtlary agyr ýollary geçdi. Mysal bermeli bolsa, Ýemen, Liwiýa, Yrak, Siriýa dürli derejelerde totalitar we diktatura režiminde dolandyryldylar. Munuň bilen birlikde diktaturalar medeniýetlidiklerini öňe süren «kömekçileri», şol bir wagtyň özünde bu režimleri el çarpyp goldan, şolaňkyny dogry eden we edenlerine sesini çykarmadyk şáyatlar bolan hökümetler hökmünde-de häsiýetlendirilýär.

Elimde diktaturalary görkezýän ähli mysallara degjek başga bir mysalyň bar, olam Sadun Lewlahyň ýatlamalary.

Sadun özünde hiç hili kemçilik ýokdugyna garamazdan, öz

aýtmyşyndan familiýasy Lewlahdan utanandygy üçin ony Hammadä öwrüpdir.

Ýakyn wagtda (2022) Katardaky 'Arap ylmy-barlag we syýasy işleri merkezi» tarapyndan çap edilen bu ýatlamalar awtoryň Yragyň BAAS partiýasynyň agzasy we ygtyýarlysy, şeýle-de Yrak döwletinde birnäçe ýokary ygtyýarly wezipelerde işlän biri hökmünde syýasy işlerinden toplan tejribelerini öz içine alýar.

Kitabyň girişinde awtor «hakykatlary aýtmakçydygyny» ýazýar, ýöne sözüniň dowamyna şuny goşýar: Hemme bilyän zadyňy aýdyp bolmaýar!

Şeýle diýmek bilen ol «bilyän» we «aýdyp boljak» zatlarynyň arasyny bölýär!

Gündogardan Günbatara dünýä liderleri bilen geçiren duşuşyklary barada gürrüň berýändigine garamazdan, onlarça gezek duşuşan kuweýtli syýasatçylarynyň ýekesiniňem adyny agzamaýar!

Umumy synymyz awtoryň ýatlamalarynda «hakykaty aýtmagy ýatdan çykaranlygy» boldy. Çünkü kitabyň dowamında «ABŞ-nyň Yrak okkupasiýasy» kesgitlemesi berende (bu onuň hukugy)ň okkupasiýa sözüniň ýerine birnäçe gezek «Kuweýte girmek» sözünü ulanýar!

Beýrut Amerikanunuwersutetindäki ilkinji synanyşyklarynyň gürrüñini edýär we BAAS partiýasynyň birinji emele gelmeleri barada aýdýar.

Beýleki bir ýandan nasionalistleriňem gürrüñini edýär. Juda hormatlaýan Jorj Habaş, Wedi Haddad dagyny agzaýar, emma üçunjilerini – doktor Ahmet el-Hatibi, belki-de, kuweýtli bolandygy üçin doly görmezlige salýar!

ABŞ-daky geçen günlerini ýatlaýar we «ol ýerdäki hoşniyetli ruh, özgäni ykrar etme we demokratiýa gözüme dürtülip durdy» diýýär, emma «ABŞ-ny halamaýaryn!» diýibem sözüniň üstünü ýetirýär.

Abdylkerim Kasymy gazaply tankyt edýär, Abdysalam Arif hakda «žargon söz leksikonyny» ulanýar.

Bir ýandanam BAAS partiýasynyň ganatlarynyň arasyndaky ganly göreşiň gürrüñini berýär.

Kasym bilen BAAS-yň arasyndaky düşünişmezligiň üstünde durup geçýär. Kasymyň Müsür bilen «konfederal bileleşik», BAAS-yň bolsa «derhal» bileleşik isländigini aýdýar. Emma awtoryň özüniňem gatnaşan uzak wagtlyk BAAS häkimiýetiniň dowam eden ýyllarynda elbetde «milli bileleşigi» ýola goýup bolmady.

Partiýanyň Kasymdan soň häkimiýete gelen badyna eden ilkinji işi möhüm adam hukugyny, ýagny «mirasda aýalyň erkek bilen deňligini» aradan aýırmak boldy!

Awtor şärikdeşlik eden häkimiýet ýyllarynda «maýyşgaklygy» ündeýän ýaly Yrakdaky monarhiýa hökümetini tankyt edip, «maýyşgaklykdan binesipdigini, çünkü oppozisiýany oňlap, oňa ýol açan bolanlygynda yrak jemgyýetiniň tebigy ýagdaýda ösjekdigini we rewolýusiýa mätäçlik duýmajakdygyny!» aýdýar.

Hasam beteri özüne çapraz ýaly ýagdaýda kitabynyň başga bir ýerinde BAAS partiýasynyň garamagyndaky «Milli gwardiyanyň» kommunistleriň «köküni köwleme» hereketlerini öwýär!

Şärikdeş häkimiýetini örän çekinjeň çemeleşme bilen şeýleräk tankytlaýar:

«Häkimiýete gelip bäsdeşlik aradan aýrylanda, jogapkärçilikler birigende, käbir bähbitler ulalanda, serediji hereketler köpelende janlylygyň körelendigiji we inisiatiwa kemterligini duýdum».

Awtor tejribelerine goldanyp (şu boýunça oňky dogry), şeýle diýýär:

«Biz araplar düşünişmezligi parahatçylykly ylalaşyklar bilen çözme ukybyna eýe däl. Her bir düşünişmezlik maýda-çüýdeden başlaýar, çalt ulalýar, köpljenjem çaknyşyk we bir tarapyň beýleki tarapy derbi-dagyn etmegi bilen guitarýar». (66-njy sahypa).

Awtoryň pikiriçe munuň sebäpleri «ýalňyş netijelerden, psihologiki we men-menlikçi faktorlaryň dürüsdesinden» döreýär.

Beýle diýmek bilen ol partiýanyň öz içinde we partiýa bilen syýasy garşıdaşlaryň arasynda emele gelen göreşleri göz öňüne tutýan bolmagy mümkün.

Nämüçindir ol ýalňyş netijeleriň bir böleginiň «Arap bileleşigi» şygary we onuň «demokratiýasy» bilen

baglanyşdyrylýanlygyndan gelip çykýandygyny görmeýär. Ha birinji bolsun, ha ikinji, BAAS partiýasyny ähki ganatlary bilen «bileleşigi» amala aşyryp bilmedi. Şygarlar diňe köpçülikleýin gatlaklaryň gözünü baglamak üçindi.

Ýatlamalarda iň göze ilen zat – awtoryň «Menden goldaw tapmadyk we rewolýusion hökümetiň gyssagly yönelen işleri» atly bölümde ýazanlary.

Bu ýerde ol «Kuweýt bilen gatnaşyklar meselesininiň» üstünde durup geçýär. Rewolýusion hökümet bu boýunça käbir işleri edip, Kuweýt bilen gepleşiklere başlapdyr we ylalaşyklar baglaşylypdyr (1963-nji ýıldaky BAAS-yň birinji häkimiyetiniň gürrüñini edýär).

Awtor sözlerini şeýle dowam etdirýär: «Men muňa tarapdar däldim, ýone elimden hiç zat gelenokdy».

Awtor bu ýerde Kuweýt bilen baglaşylan we döwrüň premýer-ministri Ahmet Hasan el-Bekiriň tassyklamagy bilen Hardan el-Tikriti, Salih Mehdi Ammaş tarapyndan gol çekilen ylalaşygy göz öňüne tutýar.

Yrak ylalaşyk bilen «1963-nji ýylyň fewral rewolýusiýasynyň» şehitleri üçin 30 million sterling aldy!

Awtoryň bu sözleri bizi Yragyň 1990-njy ýlda Kuweýte cozmagyna taýýarlygyndaky roluna alyp barýar.

Eýran-Yrak urşunyň gutarmagydandan soň Saddam Hüseýin ony meýilnama esasynda Kuweýte ýollapdy we meýilnamada yerleşdirilen pikirleriň arasynda «Kuweýtde yrak harby bazalarynyň, suw-guryýer koridorynyň gurulmagy, uly möçberde pul tölenmegi!» bardy!

Kuweýt tarapy şu döwürde Kuweýtiň garaşsyzlygyna we territorial bitewiligine hiç bir tarapdan zeper ýetirmeyän görnüşde Yraga kömek etmäge taýýardy.

Awtor gitdi-de, Saddam Hüseýine bolmadyk gaty köp zatlary aýdyp berdi we (has soň mälim bolşy ýaly) hakykatlary ýoýdy.

Awtor Saddam Hüseýiniň Kuweýte cozmagy ýaly samsyklaç kararynyň doly sebäpkäri bolmasa-da, esasy sebäpkärleriniň biridi.

Hammadiniň ýatlamalarynyň 80-nji sahypasyn daky paragrafda «Uýgunlaşma, problema çözme, aşa men-menlik, döwlet

dolandyryşyny öz gysymyňa alma we ş.m...» hakda aýdýan ähli süýji sözlerine garamazdan, şu babatdaky masgaraçylykly pozisiýasyny aç-açan görkezýär.

Awtor şärikdeşlik eden häkimiýetiniň kemçiliklerine we nogsanlyklaryna ünsi çekmekden gaça dursa-da, 213-nji sahypada «karizmatiki liderlik we aşa güýç ulanyşygy» paragrafynda diktatorlyga aýlawly sözler bilen degip geçýär: «doly we absolýut hakykata eýedigine ynanýan lider halkyň bähbidine däldir».

Emma awtor gatnaşan häkimiýetiniň ýagdaýyna degişli ýönekeýje tankydy bellikleri-de etmändir.

Awtor häzirkizaman arap diktaturalarynda işlän we gussaly tejribelerini gürrüň berýän beýlekiler ýaly elementar tankydy bellikleri-de etmeýär. Ol şindizem göz boýamalara we howaýy şygarlara bent bolan ýagdaýda. Yatlamalar futboly, woleýboly, basketboly «ýeke-täk oýunda» birleşdirme pikiri ýaly örän köp geñ-taňsylyklary-da öz içine alýar!

Jemleýji söz: diktatorlyk ilkibaşda belli bir derejede üstünlik getirse-de, ahyrsoñunda ullakan nul we betbagtçylykdyr!

Muhammet RUMEÝHI,
Kuweýt uniwersitetiniň sosiologiá professory.

Ýekşenbe, 23.04.2023 ý. Publisistika